

O znaku Polski Walczącej

Wstęp

Znak Polski Walczącej niesie za sobą głęboką symbolikę nie tylko z uwagi na jego uwarunkowania z czasu okupacji, ale również form jego stosowania po II wojnie światowej.

Dnia 10 czerwca 2014 roku została uchwalona ustawa „O ochronie Znak Polski Walczącej”. Akt normatywny składa się z czterech artykułów, z których artykuł numer jeden stanowi:

„Znak Polski Walczącej, będący symbolem walki polskiego narodu z niemieckim agresorem i okupantem podczas II wojny światowej, stanowi dobro ogólnonarodowe i podlega ochronie należytej historycznej spuściznie Rzeczypospolitej Polskiej”.

W artykule drugim ustawy czytamy:

„Otaczanie Znak Polski Walczącej czcią i szacunkiem jest prawem i obowiązkiem każdego obywatela Rzeczypospolitej Polskiej”.

Jednocześnie w artykule trzecim zostały podane potencjalne sankcje dla osób niestosujących się do wymienionych zapisów: „Kto publicznie znieważa Znak Polski Walczącej, podlega karze grzywny¹”.

Powstanie Znak Polski Walczącej

Dnia 26 października 1939 roku na mocy paktu Ribbentrop-Mołotow powstało zależne od Niemiec hitlerowskich Generalne Gubernatorstwo. Po trwającej ponad dwa lata brutalnej okupacji niemieckiej w Warszawie, Polskie Państwo Podziemne zauważało silną potrzebę ustalenia jednolitego znaku, który utożsamiałby całokształt działań konspiracyjnych Związku Walki Zbrojnej (późniejszej Armii Krajowej). Na początku 1942 roku z inicjatywy Komendanta Zarządu Głównego Organizacji „Wawer” Czesława Michalskiego Biuro Informacji i Propagandy Komendy Głównej Armii Krajowej ogłosiło konkurs na znak dla organizacji Małego Sabotażu „Wawer”. Była to organizacja harcerska współpracująca z Armią Krajową. W jury konkursowym zasiedli wówczas Czesław Michalski „Jankowski”, Aleksander Kamiński „Hubert”, Maria Straszewska „Emma” i Anna Smoleńska „Hanna”. Na konkurs wysłano 27 propozycji, spośród których rozważano dwóch kandydatów do pierwszego miejsca: „kotwic” oraz skrzyżowane dwa nagie miecze. ^[1]Atutem „Kotwicy” była przede

wszystkim pewna prostota wgraficznym ujęciu tego znaku² bez zdolności plastycznych^[OBJ]. Ostatecznie już w marcu 1942 roku „Kotwica” została uznana pierwszą propozycją konkursu.

Za autorkę symbolu uznaje się Mimo³ że to drużynową Annę Smoleńską pseudonim „Hanna”, a widnieje w wielu publikacjach jako autorka symbolu, jednak prawdopodobnie znak został opracowany przez jedną z harcerek drużyny Anny Smoleńskiej „Hanny^[OBJ]”. Bezpośrednią inspiracją stworzonego znaku był opracowany znak Wydawnictwa Polskiego w polskim przekładzie książki podróżniczej sir Fredericka Alberta Mitchella-Hedgesa „Mike’a” – „Polowanie na potwory morskie” (angielski tytuł ‘Battle with Giant’⁴)^[OBJ]. W tym wypadku „kotwica” miała stanowić abrewiację nazwy Wydawnictwa Polskiego wpisaną w symbolikę morską. Znak ten pojawia się na stronie tytułowej książki, natomiast na tylnej okładce książki „kotwicę” oplata tytułowy „potwór morski” przypominający orkę, na którą polować miał autor Frederick Albert Mitchell-Hedges. Właścicielem Wydawnictwa Polskiego był polski księgarz Rudolf Wegner, który zmarł 13 lipca 1941 roku. Polskie Państwo Podziemne chciało użyć tego znaku jako symbolu i z tego powodu Jerzy Jabłonowski⁵, Nie pojawiały się żadne problemy w związku z tytułem praw autorskich, mimo to były adiutant^[OBJ] Marszałka Józefa Piłsudskiego Jerzy Jabłonowski zwrócił się po jego śmierci do córki Wegnera Ireny Rybotyckiej o zgodę na oficjalne użycie znaku na potrzeby konspiracji. Uzyskał odpowiedź twierdzącą co ostatecznie, bez żadnych wątpliwości umożliwiło upowszechnienie znaku.

Także nazwa symbolu nie była od początku ustalona. Co istotne początkowo myślano, aby znak „kotwicy” oznaczał „Wawer pomścimy”, który miał się odnosić do egzekucji stu siedmiu cywilów z 27 grudnia 1939 roku – cywilów mieszkających w nienależącym wówczas do Warszawy Wawrze. Jury konkursowe uznało, że nazwa „Polska Walcząca” będzie miała wymiar ogólnonarodowy i będzie można ją zaimplementować na pozostałych terenach okupowanych, zarówno przez Niemców jak i Sowieców.

Według artykułu zamieszczonym w „Biuletynie Informacyjnym” z 16 kwietnia 1942 roku już wtedy w całej Warszawie działała „na wyobraźnię” symbolika kotwicy – znaku „nadzieji oraz niezawodności” (jak w oryginale – przyp. autora).

Warto również zauważyć, że termin „Polska Walcząca” wyrażał całokształt działań niepodległościowych w okupowanej Polsce. Był również powszechnie używany przed rozpowszechnieniem omawianej „kotwicy”. Świadczy o tym między innymi tytuł tygodnika

emigracyjnego wydawanego od 29 listopada 1939 roku we francuskim Coetquidan we Francji przed Niemcami czasopismo przeniesiono do Wielkiej Brytanii i ukazywało się pod nazwą 'Polska Walcząca. Fighting Poland'.

Znak i Polski rząd na uchodźstwie

Znak Polski Walczącej był używany również poza krajem. Symbol ten przyświecał działającemu Rządowi Polski na Uchodźstwie aż do momentu przekazania insygniów prezydenckich przez ostatniego Prezydenta RP na Uchodźstwie Ryszarda Kaczorowskiego pierwszemu prezydentowi wybranemu w kraju w wolnych wyborach Lechowi Wałęsie 22 grudnia 1990 roku. Dobrym przykładem jest... fotografia z konferencji prasowej Naczelnego Wodza w Londynie 18 maja 1945 roku widzimy generała Tadeusza Pełczyńskiego, generała Tadeusza Bora-Komorowskiego oraz generała Antoniego Chruściela „Montera” przy znaku Polski Walczącej.

Symbolika „Polski Walczącej” korespondująca z wizerunkiem orła w koronie została też zastosowana między innymi przez Prezydenta Rzeczypospolitej na Uchodźstwie Edwarda Raczyńskiego w odezwie z 27 sierpnia 1980 roku „Wrzesień miesiącem zbiórki na Fundusz Wolności Słowa”. Prezydent wspominał w odezwie o „zawziętej i ofiarnej choć szczęśliwie niekrwawej walce robotników Wybrzeża”. Odezwa ta była publikowana w prasie podziemnej.

„Kotwica” w czasach PRL

Jak można zauważyć, znak „Polski walczącej” nie zakończył swojej roli jako symbol walki o niepodległą Polskę. Należy też zwrócić uwagę, W czasach Polski Ludowej rozpowszechnianie znaku Polski Walczącej nie było zakazane w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej i po odwilży październikowej 1956 roku publikacja znaku Polski Walczącej często była „przepuszczana” przez Główny Urząd Kontroli Prasy Publikacji i Widowisk. Prawdopodobnie z tym wiązał się kontekst znaku, który był wiązany ze sprzeciwem przede wszystkim wobec okupacji niemieckiej. Popularna „kotwica” była wielokrotnie zamieszczana na okładkach książek historycznych i beletrystycznych. Na załączonej grafice można zauważyć okładki książki Romana Bratnego „Kolumbowie rocznik 20” czy prac naukowych dotyczących kampanii wrześniowej. Jak zauważa Lesław Welker, duża część symboli organizacji kombatanckich wywodzących się z Armii Krajowej posiadała symbolikę Polski Walczącej mimo, że została opracowana już po wojnie w czasach Polskiej Ludowej. Symbolika „Kotwicy” została też zastosowana w projekcie symbolice Warszawskiego Krzyża Powstańczego. Jednak władza ludowa zdecydowanie nie akceptowała symboliki Polski

Walczącej stosowanej przez organizacje antykomunistyczne. Według Janiny Jaworskiej – autorki pracy „Polska sztuka walcząca 1939–1945” – „Na pewno znak Polski Walczącej odegrał rolę historyczną i stał się pamiątką dni walki”.

Działacze opozycji antykomunistycznej chcieli nawiązać do przytoczonej walki, podkreślając, że po 1945 roku nie została ona zakończona. Według Lesława Welkera znak Polski Walczącej stał się:

„Nie tylko pamiątką. Po wojnie symbolikę przejęły do swoich godeł i odznak liczne środowiska kombatanckie, ale i polityczne np. Konfederacja Polski Niepodległej czy „Solidarność Walcząca”, które w trudnych warunkach powojennych kontynuowały walkę o Niepodległość. Na zawsze pozostała więc symbolem oporu i walki Narodu Polskiego”.

Polska walczy dalej

Działacze opozycji antykomunistycznej chcieli nawiązać do przytoczonej walki, podkreślając, że po 1945 roku nie została ona zakończona. Po zakończeniu II wojny światowej Polska Walcząca stała się nie tylko symbolem wojennego oporu, ale także służyła do dalszej walki o wolność Polski. Jednym z przykładów jest również działalność założonej w 1979 roku organizacji Konfederacji Polski Niepodległej. Widoczna okładka czasopisma została opatrzona wizerunkiem uwięzionego „za kratami” orła w koronie, który dąży do wyjścia na wolność. Opisane strajki polskiej opozycji demokratycznej miały nie tylko wymiar ekonomiczny – ich celem było również uzyskanie niezależności od ZSRR i bloku wschodniego. Hasło „Polska Więzienna” oddawało trudną atmosferę stanu wojennego.

Kolejnym przykładem na używanie symbolu „kotwicy” w czasach PRL jest znak „Solidarności Walczącej”. W czerwcu 1982 roku z inicjatywy Kornela Morawieckiego utworzono „Solidarność Walcząca” – organizację wywodzącą się z oficjalnie zdelegalizowanego w czasie stanu wojennego Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność”. W pismach i drukach ulotnych „Solidarności Walczącej” wielokrotnie stosowano abrewiację oraz ligaturę liter „S” i „W” lub „S”, „P” i „W” jednoznacznie nawiązujące do tradycji znaku Polski Walczącej. Często znak ten widniał na znaczkach pocztowych lub korespondował z hasłami takimi jak „Precz z juntą” używanymi zwłaszcza w czasie stanu wojennego.

Po 1989 roku

Znak Polski Walczącej był również szeroko stosowany w Polsce po 1989 roku. Symbol „Kotwicy” przyjęło między innymi utworzone w 2004 roku Muzeum Powstania Warszawskiego. Ten, znak „Kotwicy” jest szeroko wykorzystywany przy okazji wszelkiego rodzaju oficjalnych wydarzeń patriotycznych. Jak zauważa Marcin Napiórkowski w pracy na temat recepcji Powstania Warszawskiego „Powstanie umarłych. Historia pamięci 1944–2014¹⁰”, „Symbolika „Kotwicy” często także pojawia się przy wszelkiego rodzaju protestach przedstawicieli różnych opcji politycznych. Symbol „Kotwicy” bywa używany np. na stadionach piłkarskich czy na wiecach antyrządowych.

Reasumując, symbol Polski Walczącej stanowi dziedzictwo narodu polskiego. Dbajmy o to by znak Polski Walczącej pozostał nośnikiem najchlubniejszych tradycji Polaków walczących o wolność Ojczyzny. Symbol ten jest kojarzony z walką o wolną Polskę a także przypomina o walce poprzednich pokoleń . . . dlatego stał się symbolem akcji Centrum Wolontariatu Muzeum Powstania Warszawskiego Wolność Łączy.

Bibliografia:

Źródła:

- Archiwum Akt Nowych, Zespół: *Zbiór prasy konspiracyjnej i powstańczej*.
- Centralna Biblioteka Wojskowa: Dokumenty Życia Społecznego
- Okulicki Leopold, *Testament Polski Walczącej*.

Opracowania:

- Artymowski Stefan, *Od Victorii do Kotwicy. Historia znaku Polski Walczącej*, [w:] „Niepodległość i Pamięć. Czasopismo humanistyczne”, red. W. Duczko, r. 32, nr 2, 2025, s. 229–240.
- *Biuletyn Informacyjny IPN. Pismo o najnowszej historii Polski*, nr 5 (138), maj 2017.
- Gładkowski Andrzej, *Symbol Polski Walczącej*, Warszawa 2016.
- Gładkowski Andrzej, *Kotwica Walcząca. Dzieje znaku Polski Walczącej*, seria: *Warszawskie Termopile 1942–1945*, Warszawa 2008.
- Guirard Pierre, *Semiologia*, tłumaczenie Ciechowicz Stanisław, Warszawa 1974.
- Jaworska Jadwiga, *Sztuka walcząca 1939–1945*, Warszawa 1976.
- Napiórkowski Marcin, *Powstanie umarłych. Historia pamięci 1944–2014*, Warszawa 2016.
- Sawicki Jacek Zygmunt, *Powstanie warszawskie. Pamięć i polityka*, Łomianki 2020.
- Solecki Mariusz, *Filmowe portrety żołnierzy wyklętych (1947–2017)*, Łomianki 2021.
- Szafran Eleonora, *Mistrz. Tadeusz „Teddy” Pietrzykowski*, Warszawa 2021, s. 293.
- Wachowicz Barbara, *Wierna rzeka harcerstwa*, t. IV *To „Zośki” wiara! Gawęda o Harcerskim Batalionie Armii Krajowej „Zośka”*, cz. 2, Warszawa 2005.
- Welker Lesław, *80 lat „kotwicy”*, „Biuletyn Informacyjny Związku Powstańców Warszawskich”, rok XXX, nr 1 (107), 2022, s. 44–56.
- L.J. Welker, *Powstanie Warszawskie na znaczkach poczt jenieckich 1939–1945*, [w:] „Powstaniec Warszawski. Biuletyn Informacyjny Związku Powstańców Warszawskich”, red. M. Białecki, rok XXX, nr 1 (107”), 2022, s. 86, 87.
- Welker Lesław, *Symbolika Znaków Polski Walczącej 1939–1989*, Toruń 2000.
- Warszawiak Wicek, *Humor w czasie okupacji (1939–1945)*, Warszawa 2009.
- *Sztuka walcząca*

Beletrystyka:

- Bratny Roman, *Kolumbowie. Rocznik 20*, Warszawa 1984.

- Kamiński Aleksander, *Kamienie na szaniec*, Katowice 1982.
- Kamiński Aleksander, *Kamienie na szaniec*, Warszawa 1999.
- Kamiński Aleksander, „*Zośka i Parasol*”. *Opowieść o niektórych ludziach i niektórych akcjach dwóch batalionów*, część I *W dywersji*, część II *Powstanie*, Warszawa 1994.
- Mastalerz Marcin, *Miasto 44. Na podstawie scenariusza filmu „Miasto 44” Jana Komasy*, rozdział: *Wola 1–11 sierpnia 1944*, Warszawa 2014.
- Mitchell-Hedges F.A., *Polowanie na potwory morskie*, Wydawnictwo Polskie, Poznań 1927.

Katalogi:

- Welker Lesław J., *Znaki Polski Walczącej. Odznaczenia, orły, oznaki, odznaki, medale. Katalog*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 1999.

Netografia:

- Marian Kukiel, <https://onebid.pt/pt/livros-e-manuscritos-kukiel-marian-general-sikorski-zolnierz-i-maz-stanu-polski-walczacej/749243#img-2>